

УДК 339.5:631

DOI: 10.31891/2307-5740-2019-270-3-228-231

ШАХОВАЛОВА Є. О.

ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ

УКРАЇНА – АГРОСИРОВИННА КРАЇНА СВІТУ

Стаття присвячена аналізу експортно-імпортного потенціалу України. Виявлено стратегічні переваги України в аграрному секторі, негативні наслідки експортоорієнтованої політики ведення бізнесу аграрними підприємствами України. Визначено шляхи подальшого розвитку аграрного сектору економіки України.

Ключові слова: аграрні підприємства, сільськогосподарські землі, сільськогосподарська та продовольча продукція, імпорт, експорт, переробна промисловість, блокчейн.

SHAKHOVALOVA I.

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Kyiv

UKRAINE – AGRO-RAW COUNTRY OF THE WORLD

The main goal of article is to define place of agricultural and food production in product structure of export and import of Ukraine, to detect positive and negative consequences of agricultural enterprises business management modern policy and to ground propositions for prevention of catastrophic consequences of such policy for Ukraine. The article is dedicated to analysis of export and import potential of Ukraine. It was detected that Ukraine has strategic great advantages in agricultural sector such as significant part of prolific agricultural soil with minor part of population comparing with world indicators. Despite that there are negative consequences of export-oriented policy of Ukraine's agricultural enterprises business management. Special attention is let into agrarian resources as integral constituent of agricultural production. Lack of real owner of land in agricultural production led to exhaustion of soil, decreasing of its quality characteristics, ecological suitability and the volume of capital investments for soil reproduction reduces. Ukraine become agrarian row country exhausting own soil to provide the world with the raw. Directions of further development of agricultural sector of Ukraine's economy are defined. It is necessary to develop manufacturing industry and increase export of readymade agricultural production which is much more expensive than raw. These changes will lead to Ukraine's GDP growth, capacity of agricultural sector increase and new workplaces creation. For preservation of natural potential of agricultural soil before buying and selling of agricultural soil moratorium cancellation it is necessary to prescribe the conditions of it using in rent agreement namely as crop rotation, applying of pure steam, indicate indexes of soil quality before the rent which might not be lower after the end of rent term. It is necessary also to apply blockchain technology for creating of single register of agricultural soil where might be introduced any manipulation of this soil by its utilizers.

Key words: agricultural enterprises, agricultural soil, agricultural and food products, import, export, processing industry, blockchain.

Постановка проблеми. Аграрний сектор є одним з провідних та стратегічно важливих секторів економіки України. Земля сільськогосподарського призначення є одним з найдефіцитніших товарів у світі. Площа сільськогосподарських угідь в Україні становить 2,85 % від загальної площі придатних для аграрного виробництва земель на планеті, а населення лише 0,6 %, що мало б забезпечити продовольчу безпеку держави, провідне місце серед країн щодо виробництва сільськогосподарської продукції та високий рівень прибутковості галузі в довгостроковому періоді. За оцінками експертної комісії ООН у розрахунку до 2050 р. на планеті буде проживати 9,2 млрд осіб. З метою забезпечення такої чисельності людства виробництво агропродукції необхідно збільшити на 70 %. Це дає можливість Україні бути одним з основних експортерів сільськогосподарської продукції в світі та розвивати економіку. Тому дослідження експортного потенціалу України та збереження якісних властивостей землі є надзвичайно актуальними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій: Дослідженню експортного потенціалу аграрних підприємств та напрямкам розвитку аграрного сектору економіки присвячено праці українських вчених-економістів: В. Андрійчука, В. Амбросова, А. Войтюк, О. Гудзь, Н. Давиденко, М. Дем'яненка, О. Єранкіна, Ю. Лузана, Т. Осташка, С. Сегеди. Але недостатньо уваги присвячено саме збереженню природного потенціалу сільськогосподарських земель при вирішенні питань збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, підвищення рентабельності аграрних підприємств та експортного потенціалу України.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є розкриття місця аграрно-продовольчої продукції в товарній структурі експорту та імпорту в Україні, виявлення позитивних та негативних наслідки сучасної політики ведення бізнесу аграрними підприємствами та обґрунтування пропозицій щодо уникнення катастрофічних наслідків такої політики для України.

Основний матеріал дослідження. За 2018 рік сільськогосподарська продукція склала 39% усього експорту України. Головні імпортери української агропродукції є: Індія – 1856 млн \$; Китай – 1171 млн \$; Нідерланди – 1158 млн \$. У цілому серед регіонів світу найбільше агропродукції споживає Європа – 37 % від усього українського імпорту, на суму 6882 млн. \$ [1]. Як повідомляв раніше LandLord, агроекспорт в Україні зріс на 18,6 % за перші чотири місяці 2019 роки. Але в Україні склалася ситуація, коли стрімке зростання обсягу експортованої сільськогосподарської продукції та рентабельності аграрних підприємств забезпечується за рахунок родючості землі, її виснаження та добробуту майбутніх поколінь.

Невирішеними є ряд важливих питань земельної реформи, що ускладнює управління земельними ресурсами, збереження їх якості та екологічної придатності. На даний момент 92 % сільськогосподарських земель у користуванні аграрних підприємств використовуються на умовах оренди. Загальна площа приватних сільгоспземель, переданих в оренду за договорами, складає 16,9 млн га. Зазначається, що за оперативними даними територіальних органів Держгеокадастру, в середньому по Україні громадяни-власники паїв у минулому році отримали 1613,4 грн орендної плати за гектар. Станом на 1 січня 2019 року в Україні укладено 5млн договорів оренди земельної частки (паю), з них із фермерськими господарствами – 0,78 млн. договорів. Більшість договорів (2,3 млн) укладено терміном на 8–10 років [2].

Відсутність реального власника землі при виробництві сільськогосподарської продукції призводить до того, що аграрні підприємства в Україні, спрямовуючи свою діяльність на збільшення обсягів виробництва продукції і прибутку, досить часто порушують оптимальну структуру посівних площ сільськогосподарських культур, перенасичують землю мінеральними добривами, гербіцидами, іншими хімікатами та недостатньо вносять органічні добрива. Це зумовлює виснаження ґрунту, погіршення його якісних властивостей, екологічної придатності, а обсяг капітальних інвестицій на відтворення землі скорочується (їх частка в загальному обсязі капітальних інвестицій в економіку України становить менше 1 %) [3, с. 358].

В Україні у 2017 р. експорт агропродовольчої продукції становив 41,1 % від загальної суми експорту. За результатами першої половини 2018 р. вказана частка агропродовольчої продукції склала 36,5 % [4]. Варто зазначити, що основу аграрного експорту все ще становить експорт сировини (табл. 1).

Таблиця 1

Обсяг і товарна структура експорту та імпорту сільськогосподарської та продовольчої продукції в Україні

Товари	2010		2013		2014		2015		2016		2017	
	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.
Товари, що є сировиною, проміжні товари, млн дол. США	7365	3258	13467	4967	13572	3457	12095	1876	12832	2157	14930	2366
%	74	56	79	61	81	57	83	54	84	55	84	55
Готові харчові продукти, млн дол. США	2571	2506	3572	3220	3097	2602	2468	1608	2450	1734	2827	1935
%	26	44	21	39	19	43	17	46	16	45	16	45
Усього, млн дол. США	9936	5764	17039	8187	16669	6059	14563	3484	15282	3891	17757	4301
%	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

*складено на основі [5, с. 29–30].

З даних табл. 1 та рис. 1 можна зробити висновок, що вартість сільськогосподарської та продовольчої продукції, яку експортує Україна значно переважає вартість імпортованої продукції. Основну частку експортованої продукції займають товари, що є сировиною та проміжні товари, яка зросла з 74 % у 2010 р. до 84 % у 2017 р. Україна імпортує в основному готову харчову продукцію (рис. 1). Це свідчить про низький рівень розвитку переробної промисловості в Україні.

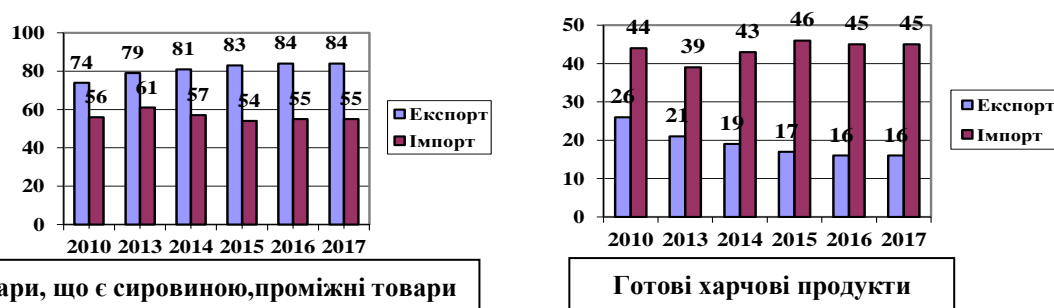

Рис. 1. Товарна структура експорту та імпорту сільськогосподарської та продовольчої продукції, %

Виробництво експортно-орієнтованої продукції аграрними підприємствами України набуває більшого значення. Однак, така тенденція несе певні загрози. Це яскраво доводить продовольча криза 2007–2008 рр. у деяких країнах «третього світу» і країнах, що розвиваються, яка виникла через залежність від кон'юнктури світового продовольчого ринку. Останні тенденції у формуванні аграрної політики більшості країн свідчать про більш активне застосування аграрного протекціонізму. Одним із засобів забезпечення власної продовольчої безпеки для деяких країн Африки та Близького Сходу є отримання довгострокового права землекористування, зокрема, і в Україні.

Для максимізації прибутку аграрні підприємства в основному виробляють експортно-орієнтовану продукцію, не застосовуючи науково-обґрунтовані сівозміни. Основою агропродовольчого експорту України є продукція рослинництва, котра в структурі займає 53 % (в основному мова йде про кукурудзу та пшеницю), другою найбільшою категорією є жири ті олії – 24 % (соняшникова олія), ще 16 % припадає на готові продукти (макуха соєва та соняшникова), решта 7 % – продукція тваринництва [6]. Як наслідок Україна стала агросировинною державою, яка виснажує свої землі для забезпечення світу сировиною. Сільськогосподарська продукція, що є сировиною займає 49,4 % експорту та 8,5 % імпорту сільгосппродукції та продовольства України при 14,4 % та 49,5 % відповідно у ЄС. Що ж до готової (кінцевої) продукції: Україна – 22,2 % експорту, 78,1% імпорту; ЄС – 63,9 % експорту, 6,4 % імпорту (табл. 2). Тобто Україна експортує сировину, з якої інші країни виготовляють кінцеву продукцію, а потім імпортує майже 80 % продовольства з цих країн [7, с. 9].

Таблиця 2

Відмінність у товарній структурі експорту й імпорту сільськогосподарської продукції та продовольства України і ЄС

Вид продукції	Україна–світ		ЄС–Україна	
	Експорт, %	Імпорт, %	Експорт, %	Імпорт, %
Товари, що є сировиною	49,4	8,5	14,4	49,5
Проміжні товари	28,4	13,4	21,7	44,1
Кінцева продукція	22,2	78,1	63,9	6,4
Всього	100,0	100,0	100,0	100,0

Висновки. Наведені дані свідчать про те, що в Україні необхідно розвивати переробну промисловість та налагоджувати експорт саме готової сільськогосподарської продукції, яка в разі дорожча ніж сировина. Такі зміни призведуть до росту ВВП України, збільшення потужностей аграрного сектора економіки України та створення нових робочих місць. Для збереження природного потенціалу сільськогосподарських земель до зняття мораторію на купівлю-продаж сільськогосподарських земель необхідно прописувати в договорах оренди землі умови її використання, а саме сівозміни, застосування чистих парів, вказувати показники якості землі до початку оренди, які не мають бути нижчими після закінчення строку оренди. Також необхідно застосувати технологію блокчейн для створення єдиного реєстру сільськогосподарських земель, в який користувачі цих земель занесуть дані щодо маніпуляцій з землею. Це дасть можливість здійснювати контроль за використанням сільськогосподарських земель та в подальшому здійснювати адекватну оцінку вартості цих земель враховуючи їх стан.

Виробництво високоякісної та конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції також суттєво залежить від забезпеченості аграрних підприємств сучасним техніко-технологічним оснащенням. Відтворення землі і матеріально-технічних основних засобів аграрних підприємств потребують значних фінансових ресурсів. Проблемним для більшості аграрних підприємств України є фінансове забезпечення відтворення основних засобів, що проявляється в дефіциті власних фінансових ресурсів, особливо у малих та середніх аграрних підприємствах. Недостатньо дослідженим є фінансове забезпечення відтворення землі, як важливого і специфічного основного засобу в аграрних підприємствах.

Власні джерела фінансового забезпечення (амортизаційні відрахування і чистий прибуток) аграрних підприємств в Україні не задовольняють потреб у відтворенні основних засобів. Зниження вартості матеріально-технічних основних засобів, як бази нарахування амортизації, зменшує її значення у відтворенні основних засобів. При цьому має місце неповне та нецільове використання амортизаційних відрахувань. Зовнішні джерела фінансового забезпечення відтворення основних засобів аграрних підприємств (кредити, державна підтримка, лізинг та іноземні інвестиції) також суттєво обмежені. В умовах інфляції кредитування є дорогим та ризикованим методом залучення коштів. Аграрні підприємства в основному використовують короткострокові кредити, які забезпечують поточну діяльність і не вирішують проблем пов'язаних з відтворенням основних засобів. Лізинг має важливе значення у формуванні основних засобів, але розвивається повільно і не задовольняє потреби аграрних підприємств. В умовах високого рівня дефіциту Державного бюджету в Україні, державна підтримка аграрних підприємств у формі дотацій та фінансування цільових програм скорочується.

Література

1. Український агроекспорт: найбільшим споживачем серед країн є Індія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://landlord.ua/news/ukrainskyi-ahroekspost-naibilshym-spozhyvachem-sered-krain-ie-indiia/>
2. Державні паї торік здавалися в оренду дорожче, ніж приватні – Держгеокадастр [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2631878-derzavni-pai-torik-zdavalisa-v-orendu-dorozce-niz-privatni-derzgeokadastr.html>
3. Статистичний щорічник України за 2016 рік. – Київ : Державна служба статистики України, 2017. – 610 с.
4. Основні показники зовнішньої торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ucab.ua/ua/doing_agribusiness/zovnishni_rinki/osnovni_pokazniki_zovnishnoi_torgivli_ukraini
5. Статистичний збірник "Сільське господарство України за 2017 рік" – Київ : Державна служба статистики, 2018. – 245 с.
6. Основою агропродовольчого експорту України є продукція рослинництва – УКАБ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.growthow.in.ua/osnovoiv-ahroprodovol-choho-eksporu-ukrainy-ie-produktsiia-roslynnytstva-ukab/>
7. Лузан Ю. Я. Сучасні проблеми та основні фактори розвитку аграрного сектора України / Лузан Ю. Я. // Економіка АПК. – 2014. – № 6 – С. 5–9.

References

1. Ukrayins`ky`j agroekспорт: najbil`shy`m spozhy`vachem sered krayin ye Indiya [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu: <https://landlord.ua/news/ukrainskyi-ahroeksport-naibilshym-spozhyvachem-sered-krain-ie-indiia/>
2. Derzhavni payi torik zdavaly`sya v orendu dorozhche, nizh pry`vatni – Derzhgeokadastr [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2631878-derzavni-pai-torik-zdavalisa-v-orendu-dorozce-niz-privatni-derzgeokadastr.html>
3. Staty`sty`chny`j shhorichny`k Ukrainy` za 2016 rik. – K.: Derzhavna sluzhba staty`sty`ky` Ukrainy`, 2017. - 610 s.
4. Osnovni pokazny`ky` zovnishn`oyi torgivli Ukrainy` [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu : http://ucab.ua/ua/doing_agribusiness/zovnishni_rinki/osnovni_pokazniki_zovnishnoi_torgivli_ukraini
5. Staty`sty`chny`j zbirny`k "Sil`s`ke gospodarstvo Ukrainy` za 2017 rik" – K.: Derzhavna sluzhba staty`sty`ky`, 2018. - 245 s.
6. Osnovoyu agroprodovol`chogo eksportu Ukrainy` ye produkciya rosly`nny`czstva – UKAB [Elektronny`j resurs]. - Rezhy`m dostupu: <https://www.growhow.in.ua/osnovoju-ahroprodovol-choho-eksportu-ukrainy-ie-produktsiia-roslynnytstva-ukab/>
7. Luzan Yu.Ya. Suchasni problemy` ta osnovni faktory` rozvy`tku agrarnogo sektora Ukrainy` / Luzan Yu.Ya. // Ekonomika APK. – 2014. - #6 – S. 5-9.

Рецензія/Peer review : 12.05.2019

Надрукована/Printed : 12.06.2019
Рецензент: д. е. н., проф. Ситник Л. С.